

การจัดการความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอและหัตถกรรม
จากเสื่อกกของวิสาหกิจชุมชน บ้านห้วยตาด จังหวัดเลย

Knowledge Management in Local Wisdom on Weaving and Handicrafts from
Reed Mats of Community Enterprise as Huay Tard Village, Loei Province

¹ไทยโรจน์ พวงมณี, ²อรนุช แสงสุข

³นัยนา อรรถนัทธ และ ⁴คชสิทธิ์ เจริญสุข

¹Thairoj Phoungmanee, ²Oranuch Saengsuk

³Naiyana Ajanathorn, and ⁴Kochasee Jarornsuk

^{1, 3, 4}มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ²มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

^{1, 3, 4}Loei Rajabhat University, ²Surin Rajabhat University

E-mail: ¹thai-roj@hotmail.com, ²ouroranuch@gmail.com, ³naiyana.gja@lru.ac.th, ⁴mtcomputer9@hotmail.com

Received June 23, 2023; Revised July 7, 2023; Accepted August 13, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทพื้นที่บ้านห้วยตาด อำเภอนาดวง จังหวัดเลย และ 2) การจัดการความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกกของวิสาหกิจชุมชน บ้านห้วยตาด จังหวัดเลย รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แนวคิดการจัดการความรู้เป็นกรอบการวิจัย พื้นที่วิจัย คือบ้านห้วยตาด ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น ตัวแทนพัฒนากร จำนวน 12 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 3 ชนิด คือ 1) แบบสัมภาษณ์ 2) การสนทนากลุ่ม 3) การประชุม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา เขียนบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า

1. บ้านห้วยตาดเป็นหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอนาดวง จังหวัดเลย ชาวบ้านมีอาชีพเกษตรกรรม มีภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกก มีการตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีสมาชิก จำนวน 35 คน เพื่อสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านโดยใช้เวลารว่าง

2. มีภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกกที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยการใช้กกที่มีอายุและความยาวเหมาะสมมาจักเป็นเส้น ตาก ย้อมสีและนำมาทอและสานเป็นผลิตภัณฑ์ บางส่วนของการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกกถูกนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ตามความต้องการของผู้ซื้อและพัฒนาคุณภาพไปสู่การเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP

องค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ พบว่าภูมิปัญญาการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกกบ้านห้วยตาด มีการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ จึงทำให้มีข้อมูลที่ช่วยให้ชุมชนและผู้สนใจได้เรียนรู้และขับเคลื่อน ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่การอนุรักษ์

คำสำคัญ: การจัดการความรู้; ภูมิปัญญาท้องถิ่น; การทอและหัตถกรรมจากเสื่อกก; วิสาหกิจชุมชน; บ้านห้วยตาด จังหวัดเลย

Abstract

This article aimed to 1) study the context area of Huay Tard Village, Na Duang District, Loei Province, and 2) manage the knowledge of local wisdom in weaving and handicrafts from reed mats of the Community Enterprise group in Huay Tard Village, Loei Province. This research was qualitative, using the concept of knowledge management as a research framework and Huay Tard village as the research area. The key informants were purposefully selected from village headmen, community enterprise group members, local scholars, and development officers' representatives, totaling 12 informants. There were 3 research tools: 1) an interview form; 2) a focus group discussion; and 3) a meeting. The obtained data was analyzed by content analysis and written as a descriptive narrative. The results were as follows:

1. Huay Tard is a village in Na Duang District, Loei Province. The villagers have a career in agriculture. Their local wisdom is weaving and handicrafts made from reed mats. A community enterprise group was established with 35 members to generate income for the villagers using their free time.

2. At the village, there is the local wisdom of weaving and handicrafts from reed mats inherited from ancestors by selecting reeds with appropriate age and length that are threaded, dried, dyed, and woven to make products. Some of the weavings and handicrafts made from reed mats are processed into products according to the needs of buyers and developed with the quality to be OTOP products.

In terms of the knowledge obtained from this research, Huay Tard village's wisdom of weaving and handicrafts from reed mats is operated with systematic management. Therefore, there is information that helps the community and those who are interested in learning and driving local wisdom towards conservation.

Keywords: Knowledge management; local wisdom; weaving and handicrafts from reed mats; Community Enterprise; Ban Huai Tat, Loei Province

บทนำ

การจัดการความรู้ (Knowledge Management–KM) เป็นกระบวนการสำรวจองค์ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลที่มีประสบการณ์ในการทำงานหรือมีทักษะการทำงานจนมีความชำนาญ โดยมีการเก็บข้อมูลผ่านการวางแผนและการดำเนินการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อนำผลที่ได้มาพัฒนาการทำงานให้มีคุณภาพ (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2560) โดยปัญหาของการจัดการความรู้คือการขาดผู้นำในการดำเนินการสร้างองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลออกมาเพื่อการนำมาสร้างฐานความรู้ โดยความรู้ที่มีความสำคัญมักใช้วิธีการจดจำ ซึ่งการบันทึกอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรด้วยการจัดการความรู้จะช่วยให้ความรู้มีระบบ สามารถสร้างความรู้ความเข้าใจและสามารถนำความรู้มาพัฒนาเพื่อการผลิตงานที่มีคุณภาพและมีคุณค่าใช้ในชุมชนหรือองค์กรขึ้น (ลธิศักดิ์ ทองเกร็ด และ ชมภูษ หุ่นาค, 2564) ดังที่ สุวินัย เกิดทับทิม (2558) ระบุว่าภาครัฐมีบทบาทหน้าที่ในการอนุรักษ์และพัฒนาารากเหง้าทางภูมิปัญญาท้องถิ่น หลายพื้นที่จึงสร้างความร่วมมือกับชุมชนเพื่อร่วมดำเนินการจัดการความรู้เพื่อให้ได้องค์ความรู้ทุกมิติสำหรับการนำไปประเด็นที่สำคัญมาคิดและพัฒนาแผนงานขับเคลื่อนพื้นที่และองค์กร ส่วนการดำเนินการนั้นจะมีการมอบหมายให้ภาครัฐในพื้นที่เข้าไปจัดกิจกรรมส่งเสริม พัฒนาและอนุรักษ์ให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่บนฐานของคุณค่าและมูลค่าควบคู่กับอัตลักษณ์ชุมชน

องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นส่วนใหญ่ยังไม่มีมีการจัดบันทึกอย่างเป็นระบบ จากการศึกษาพบว่ามีเพียงการบอกเล่า และการสาธิตให้ดูจากความทรงจำ ส่งผลทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความเสี่ยงต่อการสูญหายไป ดังนั้นการอนุรักษ์ การถ่ายทอด การส่งเสริมและการสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งกลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มวัฒนธรรมด้วยการมีโครงการเข้าไปจัดกิจกรรมให้คนที่มีความรู้เข้ามามีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสรุปองค์ความรู้ออกมาเป็นเอกสารหรือสารสนเทศให้กับผู้สนใจได้ศึกษาเรียนรู้ อย่างไรก็ตามการดำเนินการจัดการความรู้ที่มีระบบจะช่วยให้ข้อมูลถูกเผยแพร่ไปยังกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการเรียนรู้ได้ชัดเจน ดังผลการศึกษาของ ชูติพงศ์ คงสันเทียะ และคณะ (2566) ที่พบว่า การจัดการความรู้ของชุมชนอย่างมีระบบจะได้รับการยอมรับและถูกนำไปขยายต่อความรู้ในงานบุญและประเพณีของชุมชน ซึ่งการจัดการความรู้ที่ดีมีระบบถือว่ามีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าให้คงอยู่ต่อไป กล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษสั่งสมถ้ามีการนำมาจัดการความรู้ และนำมาสู่การถ่ายทอดและประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปจะช่วยสร้างการรวมตัวขึ้นเป็นกลุ่มผู้รักษาและอนุรักษ์ทั้งการนำไปอาชีพหรือการนำไปส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งการจัดการความรู้จะส่งผลทำให้ชุมชนสามารถนำแนวทางไปสู่การพัฒนาด้วยตนเองให้ประสบผลสำเร็จและเป็นชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป (พฤทธิพงศ์ ไชยพหล และอาแว มะแส, 2562)

บ้านห้วยตาด ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดัว จังหวัดเลย เป็นพื้นที่หนึ่งในจังหวัดเลย ที่มีการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกก สำหรับใช้ในวิถีชีวิตและนำไปจำหน่ายให้กับผู้ที่สนใจและชื่นชอบในผลงานที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยพื้นที่ของหมู่บ้านนั้นมีต้นกกขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้าน

จึงคิดที่จะนำมาใช้ประโยชน์ด้วยการนำประสบการณ์ที่มีการทำกันมาตั้งแต่อดีต และมีการใช้ความคิดสร้างสรรค์และทักษะการทอและสานที่ชำนาญ มาผลิตให้เกิดประโยชน์กับตนเองและคนอื่น ๆ จากการลงพื้นที่พบว่า ชุมชนบ้านห้วยตาด และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ยังไม่มีการเก็บรวบรวมด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกกไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร และชุมชนเห็นว่าองค์ความรู้ที่ถูกสืบทอดจะมีความสำคัญต่อการเป็นข้อมูล สำหรับการสร้างความรู้ความเข้าใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเองที่มีความผูกพันกับธรรมชาติ และเกิดการตระหนักรู้เกี่ยวกับพืชท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ให้กับคนในชุมชนได้ เช่นเดียวกับผลผลิตจากการแปรรูปกกด้วยการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกกของกลุ่ม เมื่อนำออกจำหน่ายนอกพื้นที่ก็สามารถสร้างความตระหนักรู้และการชื่นชมให้กับผู้ซื้อ ได้เห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น และผลงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่เกิดจากการคิดของชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้มีการยกระดับผลงานหัตถกรรมจากเสื่อกกผ่านการใช้คิดสร้างสรรค์และจินตนาการมาพัฒนางาน เพื่อให้ผลงานสามารถส่งเข้าร่วมคัดสรรผลิตภัณฑ์ OTOP ซึ่งผลของการตัดสินใจจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลย ได้พิจารณาผลิตภัณฑ์จากเสื่อกกอยู่ในระดับ 4 ดาว ในปี พ.ศ. 2565 โดยกลุ่มได้มีการนำเสนอข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับคณะกรรมการรับฟังด้วย ซึ่งกลุ่มเห็นว่าถ้ามีการจัดการความรู้ด้วยการสำรวจอย่างเป็นระบบและมีการสืบค้นข้อมูลจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และชาวบ้านที่เป็นปราชญ์ท้องถิ่นก็จะทำให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนเพื่อนำมาสรุปเป็นองค์ความรู้ที่เป็นเอกสารและสารสนเทศ สำหรับใช้ในการอบรมหรือขยายผลไปสู่การสร้างการตระหนักรู้ให้กับกลุ่มเยาวชนในพื้นที่และผู้สนใจได้ ซึ่ง สิทธิศักดิ์ ทองเกร็ด และ ชมภูษุช หุ่นนาค (2564) กล่าวว่า การจัดการความรู้อย่างเป็นระบบจะช่วยให้คนในชุมชน สมาชิกกลุ่มและผู้เกี่ยวข้องได้เข้ามาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน อาจมีการถกเถียงเพื่อหาความรู้ที่ถูกต้อง จึงเป็นกระบวนการที่ช่วยให้คนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยสร้างความรัก ความสามัคคีให้กับชุมชนได้ดี และยังช่วยทำให้เกิดการเห็นคุณค่าจนนำมาสู่การอนุรักษ์ให้อยู่อย่างยั่งยืนต่อไป เช่นเดียวกับองค์ความรู้สามารถต่อยอดไปสู่การสร้างอาชีพด้วยการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ให้กับคนรุ่นหลัง ดังที่ ประณัฐ กิจรุ่งเรือง และอรพิน ศิริสัมพันธ์ (2565) กล่าวว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสู่การพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์นั้นต้องมีการดำเนินการ 4 ระยะ ได้แก่ 1) การสร้างเสริมสัมพันธภาพ 2) การสนับสนุนเพิ่มเติม 3) การสร้างรูปแบบการเรียนรู้และการต่อยอด ผ่านกระบวนการออกแบบ 4 ขั้นตอนย่อยคือ การวิเคราะห์การออกแบบและพัฒนานวัตกรรม การนำนวัตกรรมไปใช้ และการประเมินและปรับปรุง และ 4) การสะท้อนความสำเร็จ โดยมีปัจจัยสนับสนุนคือ การสร้างความไว้วางใจ การมีส่วนร่วม การสืบสอบและสะท้อนคิด การเสริมพลัง และการโค้ชสะท้อนให้เห็นแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามการจัดการความรู้จะช่วยให้คนในชุมชนได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองอันจะช่วยกันหาแนวทางการรักษา การถ่ายทอดและการพัฒนาต่อให้คงอยู่และก้าวหน้าต่อไปอย่างมีคุณค่า ดังที่ สุกัญญา ดวงอุปมา และภัทรพร ภาระนาค (2556)

กล่าวว่าการจัดการความรู้ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากความรู้ที่อยู่ในตัวคนจะมีคุณประโยชน์ต่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อนำไปถ่ายทอดเผยแพร่ และนำความรู้มาปรับไปใช้ในชีวิตประจำวัน

จากที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการจัดการความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอและหัตถกรรมจากเลื้อกของวิสาหกิจชุมชน บ้านห้วยตาด จังหวัดเลยสำหรับนำมาขับเคลื่อนชุมชนและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านห้วยตาดต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทพื้นที่บ้านห้วยตาด ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดวง จังหวัดเลย
2. เพื่อการจัดการจัดการความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอและหัตถกรรมจากเลื้อกของวิสาหกิจชุมชน บ้านห้วยตาด จังหวัดเลย

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

การจัดการความรู้เริ่มต้นจากการสำรวจสภาพปัจจุบัน เพื่อการนำข้อมูลที่ได้มาสู่การวางแผนการส่งเสริมความรู้ การพัฒนาความรู้ การนำความรู้ไปแบ่งปัน และการปรับปรุงประยุกต์ใช้ความรู้ให้เหมาะสมตามกาลเทศะขององค์ความรู้ โดยกระบวนการจัดการความรู้ที่เป็นระบบนั้นก็เกิดประโยชน์สูงสุดแก่กลุ่มเป้าหมายและองค์กร (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2560) ดังเช่นการจัดการความรู้การทำลูกแป้งข้าวหมากที่ต้องมีการสืบค้นถึงความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งพบว่าเป็นการทำที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและมีการค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเองจนมีคุณภาพขึ้น ชาวบ้านเชื่อว่าข้าวหมากมีประโยชน์ต่อการช่วยบำรุงหัวใจและช่วยการไหลเวียนของโลหิต (สุวินัย เกิดทับทิม, 2558) อย่างไรก็ตามการจัดการความรู้ต้องผ่านกระบวนการการค้นหาความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยที่ความรู้นั้นจะมาจาก 2 ส่วนคือ 1) ความรู้ฝังลึก (tacit knowledge) คือ ความรู้ที่แฝงอยู่ในบุคคล โดยมีรากฐานจากการกระทำ ความเชื่อ ทักษะ ประสบการณ์ การศึกษาเรียนรู้ การฝึกอบรม ผ่านการฝึกฝน หรือประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นส่วนบุคคล และ 2) ความรู้ชัดแจ้ง (explicit knowledge) เป็นความรู้ที่มีการรวบรวมและบันทึกไว้แล้วเป็นเอกสารหรือมีลักษณะเป็นวัตถุ (objective) เช่น หนังสือ คู่มือ เอกสาร บทความ วารสาร งานวิจัย และรายงานประจำปีที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้ง่ายจากฐานข้อมูลที่ทำให้คนเกิดความสะดวกสบายในการสืบค้นและนำมาใช้ในการทำงานและเรียนรู้ สำหรับกระบวนการจัดการความรู้มีรายละเอียดดังนี้ 1) การสร้างและแสวงหาความรู้จากแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการรวบรวมความรู้ 2) การจัดการความรู้ให้หมวดหมู่และเป็นระบบ 3) แลกเปลี่ยนแบ่งปันกับบุคลากรอื่น 4) การนำความรู้ไปใช้ เพื่อประยุกต์ใช้แก้ปัญหาต่าง ๆ (คณาทิพย์ ศรีวระมย์, 2562) อย่างไรก็ตามการจัดการความรู้ที่เป็นระบบจะเกิดประโยชน์ต่อการถูกนำข้อมูลมาใช้ของกลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายในการใช้ความรู้ ดังที่ ชูติพงศ์ คงสันเทียะ และคณะ

(2566) ที่กล่าวว่า “การจัดการความรู้” เป็นกระบวนการที่ทำให้ภูมิปัญญาสามารถดำรงอยู่จากการสกัดออกมาเป็นต้นทุนทางปัญญา และสามารถเรียนรู้เพื่อการสืบทอด ส่วนการขับเคลื่อนภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ดำรงอยู่และมีการพัฒนานั้นต้องอาศัยปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งบุคคล สถานการณ์และเวลา

2. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หมายถึง องค์ความรู้ แนวปฏิบัติ สิ่ง que แสดงถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีสภาพเชิงพื้นที่และวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน อาจมีลักษณะเป็นผลงานของชาวบ้านในท้องถิ่นที่ได้มาจากการสังสมประสบการณ์ มีการสืบทอดต่อกันมา และหารนำมาปรับปรุงพัฒนาขึ้นจนออกมาเป็นผลงานการสร้างสรรค์ที่สามารถสร้างมูลค่า รวมถึงการนำองค์ความรู้มาใช้ในการดำรงชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมปัจจุบัน (กรกฎ จำเริญ และคณะ, 2566) องค์ประกอบสำคัญของการขับเคลื่อนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถดำรงอยู่ต่อไปมีดังนี้ 1) คนในชุมชนเป็นศูนย์กลางรักษา อนุรักษ์ การพัฒนาและเน้นการพัฒนาคนและคุณภาพชีวิต 2) กลุ่มและเครือข่ายในชุมชนมีจิตอาสาพร้อมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม 3) การมีผู้นำที่ดีและมีศักยภาพในการร่วมกันขับเคลื่อน 4) การมีภาวะผู้นำที่มีความพยายามที่จะสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ด้วยการปรับกระบวนการบริหารจัดการภายในอย่างมีระบบทั้งในระดับชุมชนและระดับกลุ่ม 5) การเริ่มต้นจากสิ่งที่สอดคล้องกับวิถีและวัฒนธรรมของชุมชน 6) มีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการแพร่กระจาย และ 7) มีการใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด (พฤทธิพงศ์ ไชยพหล และอาแว มะแส, 2562) อย่างไรก็ตามการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้วยการร่วมกันคิดและร่วมแก้ไขปัญหาสู่การร่วมกันพัฒนาความรู้และทักษะงานภูมิปัญญาท้องถิ่นจะทำให้มีผลงานคุณภาพและมาตรฐาน อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ร่วมกันจะช่วยให้มีการเรียนรู้ความผิดพลาดจากอดีตสู่การวางแผนใหม่เพื่อการแก้ไขปัญหาต่อไปในอนาคต เช่นการนำมาพัฒนาสู่การสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน การสร้างความรักสามัคคีที่จะส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน การเกิดการรู้จักและห่วงหาพันภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชนต่อไป (สุกัญญา ดวงอุปมา และภัทรพร ภาระนาถ, 2556)

3. แนวคิดเกี่ยวกับการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกก

การทอและหัตถกรรมหัตถกรรมจากเสื่อกกเป็นผลงานที่ถูกสร้างขึ้นโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต จึงใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาทำการจักเป็นเส้นขนาดพอเหมาะเพื่อให้่ง่ายต่อการสานและการทอออกมาเป็นผลิตภัณฑ์หรือข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือน โดยวัสดุที่ใช้นั้นมีตั้งแต่เถาวัลย์ ไม้ไผ่ ต้นเตยป่านั่น ต้นกระจูดและต้นกก อย่างไรก็ตามการทอเสื่อถือว่าเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในทุกประเทศ ที่ชาวบ้านใช้กกที่มีขึ้นอยู่ในทุกพื้นที่ด้วยการนำมาทอและสานเนื่องจากเสื่อกกนั้นมีความทนทาน มีอายุการใช้งานได้นานและสามารถระบายอากาศได้ดี (ปรีศรีพรหมจินดา และโสมฉาย บุญญานันต์, 2564) ส่วนการทอเสื่อนั้นต้องใช้คน 2 คน สำหรับเสื่อขนาดใหญ่ โดยคนที่ 1 จะทำหน้าที่ในการสอดเส้นกกเข้าไปในช่องว่างระหว่างคู่ของเส้นเอ็น 1 คน เรียกว่า “คนพุ่ง” อีก 1 คน ทำหน้าที่ทอโดยการพลิกฟืมขึ้นเรียกว่า “หงาย” ให้คนที่ทำหน้าที่พุ่งสอดเส้นกกเข้า

ไปเมื่อตั้งไม้ฟุ้งออกคนทอก็ออกแรงดึงฟืมกระทบเข้าหาตัว 1 ครั้ง แล้วผลักฟืมออกห่างจากตัวพอประมาณ กดขอบฟืมลงเรียกว่า “คว่ำ” เมื่อผู้ฟุ้งสอดเส้นกกเข้าไปแล้วตั้งไม้ฟุ้งออก ผู้ทอต้องออกแรงดึงฟืมเข้าหาตัว เหมือนครั้งแรก โดยให้น้ำหนักมีความพอเหมาะและเสมอกันทั้ง 2 ด้าน ทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งเสร็จเป็นผืนมีความยาว 2 เมตร ส่วนเส้นที่เล็กลงมาใช้คนทอเพียงคนเดียว สำหรับไม้ฟุ้งเส้นกกที่ช่างทอเส้นใช้นั้นมีอยู่ 2 แบบ คือ แบบไม้แบนปากตะขอมีรูและแบบไม้กลมปลายปากกา สำหรับแบบไม้แบนปากตะขอมีรูนั้นทำมาจากไม้ไผ่มีขนาดกว้าง 1.5 เซนติเมตร ยาว 1 เมตร ปลายไม้บากทำร่องเหมือนตะขอ จะรูที่ปลายไม้ และทำให้ปลายไม้โค้งมน ซึ่งไม้ฟุ้งลักษณะนี้จะใช้ในการดึงเส้นกกเพื่อการทอทยกลาย ส่วนแบบไม้กลมปลายปากกานั้นทำมาจากไม้ไผ่หรือหวาย มีลักษณะกลม มีความยาวประมาณ 1.20 เมตร ปลายไม้เป็นโลหะคล้ายตะปูยาวประมาณ 1.5 เซนติเมตร ไม้ฟุ้งลักษณะนี้จะใช้ในการฟุ้งเส้นกกสำหรับการทอเส้นแบบทอลาย นอกจากนี้ในการทอเส้นยังมีการใช้เทียนไขนำมาใช้ในการถูเส้นเอ็น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดความฝืดจากการเสียดสีกันระหว่างฟืมทอเส้นกับเส้นเอ็นที่ซึ่งตั้ง อันจะส่งผลทำให้การกระทบฟืมแต่ละครั้งมีความง่าย และผู้ทอไม่ต้องออกแรงมาก หลังจากการทอเป็นผืนแล้วจึงนำผืนเส้นทอมาทำการเย็บมุมเพื่อกันลู่ อย่างไรก็ตามวิธีดีเสียบางประเภทช่างทอจะเก็บความเรียบร้อยด้วยการไม่เย็บชายแต่จะใช้วิธีการถักมุม เพื่อการเก็บความเรียบร้อยด้วยการเก็บเส้น นอกจากนี้การทอเส้นบางแหล่งผลิตอาจใช้วิธีใช้ไฟลนเพื่อการเก็บขอบให้เรียบร้อย และบางแหล่งใช้วิธีการตัดเก็บขอบและทำการขัดด้วยหินเพื่อทำให้เส้นเกิดลักษณะการขึ้นมัน (กรกฎ แพทย์หลักฟ้า, วิษุณะ ศุภนคร และพีรานุช เลิศวัฒนารักษ์, 2565)

จากที่กล่าวมาการจัดการจัดการความรู้เป็นทั้งแนวคิดและแนวทางการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการดึงองค์ความรู้ที่อยู่ฝังลึกในตัวบุคคลด้วยการใช้เครื่องมือในการดำเนินการ เช่นเดียวกับแนวคิด ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเรื่องระบบและวิธีการคิดของบุคคลที่อยู่ในชุมชนหรือพื้นที่เฉพาะในการศึกษา โดยการศึกษาอย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับแนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสามารถนำไปสู่การสร้างแนวคิดการขับเคลื่อนและการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตามแนวคิดและทฤษฎีการจัดการความรู้ มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัย คือบ้านห้วยตาด ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดัง จังหวัดเลย กลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น ตัวแทนพัฒนากร จำนวน 12 คน ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง พิจารณาจากการกำหนดเกณฑ์ดังนี้ 1) เป็นปราชญ์ชุมชนที่มีความรู้เกี่ยวกับทอและการสานกก 2) มีประสบการณ์ในการสานกกมาอย่างต่อเนื่อง 3) มีบทบาทในการพัฒนาและอนุรักษ์วัฒนธรรมการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกกของหมู่บ้าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 3 ชนิด ได้แก่ 1) แบบสอบถาม มีลักษณะแบบกึ่งโครงสร้าง จำนวน 2 ชุด ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์บริบทพื้นที่บ้านห้วยตาด โดยผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ถูกสัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ประเด็นการสัมภาษณ์ดังนี้ ความเป็นมาของพื้นที่ สภาพของพื้นที่ และองค์ประกอบของพื้นที่ และ ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกกบ้านห้วยตาด แบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ประเด็นการสัมภาษณ์ ดังนี้ กกพืชท้องถิ่น วิธีการปลูก การดูแลรักษา การย้อมสี องค์ความรู้ด้านการทอและการสาน เทคนิควิธีการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกก 2) แนวทางการสนทนากลุ่ม 3) ประเด็นการประชุม ส่วนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตไปตรวจสอบคุณภาพโดยผ่านผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องและความครอบคลุมของเนื้อหา และนำแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้วมาปรับปรุงและใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป เก็บรวบรวมข้อมูลโดยคณะผู้วิจัยระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2566 ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการลงพื้นที่ที่ผู้วิจัยนำมาจัดระเบียบข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่

จากนั้นจึงสร้างตารางวิเคราะห์ข้อมูล และนำข้อมูลตามประเด็นและวัตถุประสงค์การวิจัยมาลงในตาราง จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วนำมาเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1. ผลการวิจัยพบว่า บ้านห้วยตาด หมู่ที่ 4 ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดวง จังหวัดเลย 42210 มีความเป็นมาตามคำบอกเล่าดังนี้ มีนายพรานล่าสัตว์ชื่อพรานบุญ อาศัยอยู่บ้านนาบอน อำเภอเมือง จังหวัดเลย ได้เข้ามาล่าสัตว์บริเวณลำห้วยตาด เป็นพื้นที่ราบลุ่ม ที่มีความร่มรื่นและมีแหล่งน้ำที่เหมาะสมสำหรับการตั้งหลักแหล่งเป็นที่ทำมาหากิน ทำการเกษตร สร้างบ้านเรือน เมื่อกลับไปถึงบ้านก็เลยชักชวนญาติพี่น้องเพื่อนฝูงเข้ามาตั้งถิ่นพำนักอยู่ที่บริเวณลำห้วยตาด ประมาณ 12 ครอบครัว ต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มขึ้นจึงได้ขออนุญาตจัดตั้งหมู่บ้านขึ้นใหม่ โดยใช้ชื่อตามลักษณะทางกายภาพและลำห้วยตาดที่มีอยู่ในพื้นที่ว่า "บ้านห้วยตาด" และแต่งตั้งนายพัน ลุนธิละวงศ์ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ต่อมาในปี พ.ศ. 2490 ได้แบ่งแยกเขตการปกครองออกเป็น 3 หมู่บ้าน ทำให้บ้านห้วยตาดมีพื้นที่และประชากรน้อยลง ซึ่งง่ายต่อการจัดการของภาครัฐ สำหรับผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันคือนายอานนท์ บุตรท้าว ด้านอาณาเขตติดต่อของบ้านห้วยตาดมีดังนี้ ทิศเหนือ: จดลำห้วยตาด บ้านโคกหินใต้ หมู่ที่ 9 ทิศใต้: จดลำห้วยป่าซี้ บ้านใหม่สันติธรรม หมู่ที่ 8 ทิศตะวันออก: จดบ้านห้วยตาดใต้ หมู่ที่ 17 ทิศตะวันตก: จดภูตุม เขตตำบลน้ำสวย อำเภอเมือง จังหวัดเลย มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม มีภูเขาสลับเป็นบางส่วน มีประชากรทั้งสิ้น 292 คน มีโรงเรียนบ้านห้วยตาด จัดการเรียนการสอนระดับพื้นฐานการศึกษา 1 โรง มีสถานสาธารณสุขประจำตำบล 1 แห่งอยู่ภายในหมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่นทำไร่ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และปลูกผักสวนครัว แหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่บ้านห้วยตาด มีดังนี้

1) ถ้ำผายาและวัดถ้ำผายา เป็นภูเขาขนาดใหญ่และมีหน้าผาตั้งสูงเด่นสง่าสวยงาม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านห้วยตาดติดกับบ้านใหม่สันติธรรมที่แยกออกมาจากบ้านห้วยตาด โดยมีเรื่องเล่าว่า สมัยก่อนนั้นมีต้นยาสูบขนาดใหญ่ขึ้นอยู่ในพื้นที่ และชาวบ้านจะนำไปยามาทำเป็นเส้นยาสูบทำให้ชาวบ้านเรียกชื่อภูเขานี้ว่า "ภูผายา" เป็นถ้ำขนาดใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยของค้างคาวนับล้านตัว จะบินออกจากปากถ้ำเป็นแนวยาวติดต่อกันช่วงเวลาประมาณ 17.00 น. เพื่อออกไปหากินตามท้องที่ต่างๆ ซึ่งค้างคาวมี 2 สายพันธุ์ คือ ค้างคาวกินแมลง ตัวเล็กบินออกหากินระยะไกล มีจำนวนมาก และค้างคาวกินผลไม้ ตัวใหญ่ บินออกหากินใกล้ ๆ ปากถ้ำ และรอบ ๆ หมู่บ้าน มีจำนวน ภายในถ้ำมีมูลค้างคาวสะสมเป็นจำนวนมาก โดยชาวบ้านจะนำมาทำเป็นปุ๋ยเพื่อการเกษตร ปัจจุบันมีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาควบคุมดูแลปริมาณการใช้มูลค้างคาวในแต่ละปี เพื่อเป็นการอนุรักษ์ไว้ใช้ในปีต่อไป ภายในถ้ำยังมีหินย้อยกลายเป็นเกร็ดหินที่เปล่งประกายสวยงาม ส่วนบริเวณปากถ้ำสามารถมองเห็นทิวทัศน์รอบหมู่บ้านได้ชัดเจน ต่อมาเมื่อพระครูมงคลได้มาจำพรรษาอยู่ที่ถ้ำนี้ จึงได้มีการจัดตั้งสำนักสงฆ์และได้จัดทะเบียนเป็น "วัดถ้ำผายา" ในปี พ.ศ. 2483 และได้นำองค์พระพุทธรูปมาตั้งไว้

ภายในถ้ำ เพื่อให้ผู้มาเยี่ยมชมได้กราบไหว้ และในช่วงเดือนห้า ระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคมของทุกปี ชาวบ้านจะพากันมาทำบุญตักบาตรสงฆ์ถวายผ้าป่าให้กับวัด และทำความสะอาดพื้นที่วัดและพระพุทธรูป ซึ่งเป็นประเพณีที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ประจำหมู่บ้าน (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 ถ้ำผายาและด้านล่างเป็นวัดถ้ำผายา เป็นพื้นที่การทำบุญใส่บาตรและถวายผ้าป่าให้กับวัด

2) วัดถ้ำผาดำ ตั้งอยู่ชิดภูเขาขนาดใหญ่ มีหน้าผาตั้งสูงเด่นสง่า สีสนของหินบนหน้าผามองดูมืดคล้ำคล้ายสีดำ ชาวบ้านเรียกว่า “ภูผาดำ” ตั้งอยู่ที่คใต้ของหมู่บ้านใหม่สันติธรรม มีถ้ำขนาดใหญ่โดยภายในมีถ้ำขนาดเล็กแยกออกเป็นห้องจำนวน 15 ห้อง ภายในถ้ำมีหินย้อยที่กลายเป็นเกร็ดหินเปล่งประกายออกมาเหมือนเพชร ชาวบ้านเรียกว่า “ถ้ำผาดำ” ปัจจุบันมีการตั้งสำนักสงฆ์ถ้ำผาดำสันติธรรมที่กำลังพัฒนาเพื่อจดทะเบียนเป็น “วัดถ้ำผาดำสันติธรรม” และ 3) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมจากเปลือกกบบ้านห้วยตาด ตั้งอยู่เลขที่ 283 หมู่ที่ 4 ถนน ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดวง จังหวัดเลย จดทะเบียนขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. 2542 โดยการส่งเสริมและสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลย ให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอและหัตถกรรมจากเปลือกกบที่มีการผลิตในท้องถิ่นทุกครั้งเรือ่นมาสู่การเข้าระบบกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีการกำหนดประธาน คณะกรรมการและหน่วยงานที่ต้องเข้ามาเป็นพี่เลี้ยง โดยกลุ่มมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์การทอเปลือกกบและผลิตภัณฑ์จากกบอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันมีการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์การทอและหัตถกรรมจากเปลือกกบเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามก็ดิระยะก่อนสถานการณ์โควิด 19 นั้นกลุ่มมีการออกร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในพื้นที่จังหวัดเลย สมาชิกมีรายได้ระหว่าง 200-6,000 บาท ปัจจุบันกลุ่มได้รับการหนุนเสริมจากภาครัฐมากขึ้น เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดเลยเข้ามาจัดอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาความรู้และทักษะด้านการตลาด การออกแบบและการจัดจำหน่าย เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยราชภัฏเลยที่มีตัวแทนอย่างคณะนักวิจัยลงพื้นที่ไปพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ วิธีการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ่านกระบวนการวิจัย ส่งผลทำให้กลุ่มมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และเทคนิคการคิดสร้างสรรค์ใหม่

มากขึ้น (ภาพที่ 3) และมีการสร้างเครือข่ายกับกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวด้วยการนำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปทดลองวางจำหน่ายด้วย

ภาพที่ 3 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการพัฒนารูปแบบการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกก และการออกแบบผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง โดยมีคณะผู้วิจัยดำเนินการพัฒนาในรูปแบบโคชซึ่ง

วัตถุประสงค์ที่ 2. ผลการวิจัยพบว่า การจัดความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกกของวิสาหกิจชุมชน บ้านห้วยตาด จังหวัดเลย มีรายละเอียดดังนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับกก พบว่า ต้นกกเป็นไม้ล้มลุกขึ้นได้ดีในบริเวณที่มีความชื้นสูงหรือบริเวณที่มีน้ำท่วมขังอยู่ เช่นพื้นที่บ่อ บึง ทางระบายน้ำ นาข้าว หรือพื้นที่ราบลุ่มน้ำ ต้นกกมีลักษณะเป็นรูปร่างสามเหลี่ยม ดอกของต้นกกมีช่อบลายแหลมห่อหุ้มไว้แค่เพียงอันเดียว มีกาบใบอยู่ชิดกัน มีดอกที่จะมีกาบย่อย ๆ ออกมาเป็นช่อหุ้ม มีเหง้าที่สามารถเลื้อยไปได้ดินและสามารถแตกเป็นลำต้นใหม่โผล่มาเหนือดิน สำหรับการปลูกกกไปจนถึงการเก็บเกี่ยวสามารถทำได้ดังนี้ 1) เลือกพื้นที่ปลูกต้นกกโดยคำนึงการมีน้ำขังอยู่ตลอดเวลา โดยมีน้ำอยู่เสมอประมาณ 25-30 เซนติเมตร 2) ทำการเตรียมดินที่จะปลูกด้วยพรวนดินให้ดินร่วนซุย และจัดการหญ้า 3) นำบริเวณหัวกกที่อยู่กับลำต้น ทำการตัดปลายทิ้งให้เหลือไว้ประมาณ 40-50 เซนติเมตร จากนั้นจึงทำการปักดำลงดินที่เตรียมไว้ มีระยะห่างกันประมาณ 25-30 เซนติเมตร 4) การบำรุงรักษาต้นกกที่ให้ความสวยงามและเหมาะสมต่อการนำมาใช้ในการทอและสานต้องใส่ปุ๋ยซีเปียตอย่างสม่ำเสมอ 5) การเก็บเกี่ยวต้นกก จะใช้เวลาประมาณ 4-5 เดือน โดยสังเกตสีดอกจะออกสีเหลือง สำหรับต้นกกจะเติบโตเต็มที่ในช่วงฤดูฝนมีความยาวระหว่าง 140-180 เซนติเมตร สำหรับการเก็บเกี่ยวต้นกกเพื่อนำมาใช้งานนั้น จะเริ่มเก็บเมื่ออายุกกได้ประมาณ 2 เดือน ต้นกกจะเริ่มมีความเหนียวพอประมาณ อาจสังเกตได้จากการที่ต้นกกออกดอก ซึ่งเป็นระยะที่มีความเหนียวจึงเริ่มตัดกกได้โดยใช้มีดหรือเคียวตัดบริเวณโคนต้น เพื่อให้กกแตกหน่อขึ้นมาใหม่ แล้วนำมากองเรียงเพื่อตัดแยกขนาด ตั้งแต่ความยาว 9 คืบ 8 คืบ เรื่อยลงมาจนถึง 4 คืบ จากนั้นนำแต่ละกองที่มีขนาดเท่ากันมามัดเก็บไว้เพื่อเตรียมการนำมากรีดเป็นเส้น สำหรับการตากเส้นกคนั้น

สามารถทำได้โดยการแผ่วางเรียงเป็นแนวยาว โดยใช้เวลา 2-3 วัน สำหรับวันแรกนั้นจะใช้เวลาตากเต็มวัน จากนั้นนำมามัดเป็นมัดเล็ก ๆ แล้วตากอีกประมาณ 2 วัน เพื่อให้เส้นกกแห้งสนิท ส่วนขั้นตอนก่อนนำเส้นกกไปตากแดดนั้น ผู้ทำต้องกรีดเส้นกกให้กามีเส้นขนาดเท่ากัน สำหรับต้นกกขนาดเล็กจะกรีดออกมาได้ประมาณ 2-3 เส้น ส่วนต้นใหญ่จะกรีดออกมาได้ประมาณ 6-8 เส้น แล้วจึงนำเส้นกกไปตากแดดให้แห้งประมาณ 2-3 แดดต่อวัน โดยเส้นกกจะเปลี่ยนเป็นสีขาว ส่วนการกรีดเส้นกคนั้นจะใช้มีดปลายแหลมที่ทำมาจากใบเลื่อย นำมาใช้กรีดแบ่งครึ่งกแต่ละเส้นถ้าเป็นต้นเล็ก ถ้าเป็นต้นใหญ่ก็จะกรีดเหมือนกันแต่จะมีส่วนที่กรีดทิ้งเพื่อให้แห้งง่าย(ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 กกและกระบวนการย้อมและตากเส้นกก

ด้านการย้อมสีเส้นกกก่อนนำไปเป็นวัตถุดิบและวัสดุในการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกกนั้นมีขั้นตอนดังนี้ 1) นำกกที่ผ่านการตากแดดและแห้งแล้วมาแช่น้ำเป็นเวลา 1 คืน เพื่อให้กกอืดตัวเมื่อทำการย้อมสีจะทำให้สีติดได้ง่ายและทั่วถึง 2) ทำการก่อไฟและนำบิ๊บใส่น้ำมาวางบนเตา จากนั้นจึงต้มน้ำให้เดือดจัด โดยการย้อมสีแต่ละครั้งจะใช้เวลาประมาณ 15 นาที ผู้ย้อมจะมีการควบคุมปริมาณของส่วนผสมให้คงที่ ประกอบด้วยน้ำเปล่า 2 ลิตร และสีย้อมกก 1 ช้อนโต๊ะ 3) การใส่สีย้อมกลงไปในบิ๊บประมาณ 1 ช้อนชา โดยนำลงในช่วงเวลาที่น้ำเดือดจัด พร้อมกับการใส่เกลือลงไปด้วยประมาณ 1 ช้อนโต๊ะ เพราะเกลือมีคุณสมบัติทำให้กกที่ทำการย้อมมีสีสดและเส้นกกที่ทำการย้อมมีความเงางาม 4) เมื่อได้เวลา 15 นาทีแล้ว จึงนำกกที่ย้อมสีขึ้นจากบิ๊บน้ำ โดยการยกขึ้นนั้นผู้ย้อมสีต้องระมัดระวังน้ำเดือด และสีจากการย้อมเส้นกคนั้นอาจจะกระเด็นใส่ร่างกายได้ 5) เมื่อนำเส้นกกขึ้นมาจากบิ๊บแล้วให้ทำการแช่กกที่ผ่านการย้อมสีแล้วลงในน้ำสะอาดอีกรอบ ให้ใช้เวลาประมาณ 5 นาที และ 6) นำเส้นกกที่ผ่านการแช่น้ำแล้วไปตากแดด หรือผึ่งลมให้แห้งสนิท แล้วจึงนำไปมัดรวมกัน โดยการแยกสีและขนาดของเส้นกกที่ได้ทำการย้อมสีไว้ 7) นำเส้นกกที่แยกแล้วไปเก็บไว้ในพื้นที่แห้งไม่มีความชื้น

2. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาด้านการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกกพบว่า เกิดจากการคิดแก้ปัญหาจากการมีพืชในท้องถิ่นจำนวนมากและเห็นถึงประโยชน์ในการนำมาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์สำหรับการใช้ในครัวเรือนของชุมชน โดยมีวัสดุและอุปกรณ์ในการทอกกและการสาน ประกอบด้วย

1) กก 2) กรรไกร 3) เชือกไนลอนหรือเชือกเอ็น 4) ฟืมทอเสื่อ 5) โหมทอเสื่อ 6) โครงไม้เครื่องทอ 7) ไม้สอดกก และ 8) สีย้อมกก มีรายละเอียดของการจัดการความรู้ดังนี้

2.1 การทอเป็นผืนเสื่อนั้นมีขั้นตอนดังนี้ 1) นำกกที่ได้จากการย้อมสีและตากแห้งแล้ว มาทอ โดยการใส่ไม้สอดในฟืมแล้วใช้ก้ทอสำหรับการทอ ช่างทอจะเลือกทอลวดลายตามชอบใจ ส่วนลวดลายที่ทอส่วนใหญ่จะมี 3 - 4 ลาย ได้แก่ ลายกระจับ ลายอ้อม ลายสอง การทอจะร้อยเส้นเอ็นกับฟืมเป็นเส้นยืนตามขนาดของความยาวที่หนด แล้วใช้เส้นกกใส่กระสวยทอเรียงเป็นเส้นนอนคล้ายการทอผ้า การใส่ลายสีในการทอนิยมใส่ตอนแรก และขั้นตอนสุดท้ายของการทอ เมื่อจะเต็มผืน 2) ทอจนหมดฟืม จะได้ขนาดตามฟืม ดังนี้ ฟืมใหญ่ ขนาด 1.20 X 2 เมตร ฟืมกลาง ขนาด 90 X 180 เซนติเมตร ส่วนฟืมเล็ก ขนาด 70 X 150 เซนติเมตร 3) เมื่อทอได้เต็มผืนแล้วจะทำการมัดริมเสื่อตัดเสื่อออกจากก้และการตกแต่งให้มีความสวยงามด้วยการใช้กรรไกรตัดให้เรียบร้อยสวยงาม สำหรับแนวคิดการทอเสื่อกกนั้นสามารถทำได้ดังนี้ 1) ซึ่งเส้นเอ็นเข้ากับกกและฟืมทอเสื่อ 2) เตรียมช่างทอจำนวน 2 คน ในการดำเนินการทอ โดยคนที่ 1 มีหน้าที่ในการจับฟืมคว่ำ-หงายกระทบบฟืมส่วนคนที่ 2 มีหน้าที่ในการพุ่งเส้นกกระหว่างการคว่ำ-หงายฟืม โดยมีการดำเนินทอต่อเนื่องไป จนได้ความยาวของผืนเสื่อทอ 3) จากนั้นช่างทอจะต้องทำการถักริมเสื่อและการตัดเส้นยืนเสื่อออกจากกกทอเสื่อ อย่างไรก็ตามวิถีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ให้แนวทางและเทคนิคในการทอเป็นผืนเสื่อที่มีคุณภาพไว้ดังนี้ ระหว่างการทอเสื่อกกหากเส้นเชือกไนลอนมีความผิดไม่สิ้นให้ใช้ซี่ผึ้งหรือเทียบลูปบนเส้นด้ายเพื่อให้สิ้น ซึ่งจะทำให้การทอมีความคล่องขึ้นและไม่ผิด

2.2 การสานกกเป็นกระบวนการหนึ่งของการทำให้เกิดเป็นรูปแบบของผลิตภัณฑ์ โดยการสานนั้น ช่างทออาจสานเส้นกกเพื่อการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์และการสานเพื่อทำเป็นแผ่นในลักษณะของเสื่อสำหรับการนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ เช่น กระเป๋า กล่องกระดาษชำระ และการสานให้เกิดเป็นรูปทรงของผลิตภัณฑ์เช่นกระเป๋าในลักษณะทรงกลมหรือทรงเหลี่ยม โดยกลุ่มมีการจัดการความรู้ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังนี้ การจัดการความรู้การสานให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น เสื่อสามารถเริ่มต้นด้วยการ 1) ให้ผู้สานเตรียมวัสดุอุปกรณ์สำหรับการสาน เช่น เส้นกก กรรไกร น้ำสำหรับการชุบเส้นกกให้อ่อนและสามารถสานเป็นรูปทรงได้ง่าย 2) ให้ผู้สานทำการวางเส้นตอก 5-6 เส้นบนพื้นราบให้เส้นตอกอยู่ในแนวตั้งเข้าหาตัวเอง เรียกว่า “การวางเส้นยืน” 3) ทำการสอดเส้นกกในแนวนอนโดยการสานแบบไขว้สลับทับกันกับเส้นยืนแต่ละเส้น ผู้สานทำซ้ำไปเรื่อย ๆ จนได้ความยาวตามที่ต้องการ และ 4) ให้ผู้สานทำการเก็บริมเสื่อให้มีความเรียบร้อยสวยงามด้วยการงอพับปลายเส้นตอก สอดปลายเส้นเข้ากับด้านหลังเสื่อ

2.3 การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากการทอและการสาน เป็นกระบวนการคิดสร้างสรรค์และการประยุกต์เพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มและการแตกสายของผลิตภัณฑ์ใหม่มีจำนวนมากขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้บริโภคได้มีโอกาสเลือกผลิตภัณฑ์ที่ตนเองสนใจสำหรับนำมาใช้ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินชีวิต (ภาพที่ 5) จากการระดมความคิดเห็นพบว่า การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์มีการหมุนเสริมโดยสำนักงาน

พัฒนาชุมชนอำเภอนาดัว และสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลยที่ส่งเสริมทั้งองค์ความรู้และการเพิ่มพูนทักษะการออกแบบตัดเย็บผลิตภัณฑ์จากการทอเป็นผืนและการสาน โดยกระบวนการแปรรูปมีขั้นตอนดังนี้ 1) การคิดและการออกแบบผลิตภัณฑ์ ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบกระเป๋าถือสำหรับผู้หญิง โดยเห็นว่าสามารถจำหน่ายได้ง่ายและราคาไม่สูงมากนัก ที่สำคัญคือรูปแบบและการผลิตมีความเป็นอัตลักษณ์ ความเป็นพื้นบ้าน และมีความทันสมัยผสมผสานกัน 2) เตรียมวัสดุเช่น เช่น กกสำหรับการสานเป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ เช่นกระเป๋าถือทรงกลมที่ไม่ต้องอาศัยการตัดเย็บเป็นจุดเริ่มต้น แต่จะอาศัยกระบวนการตกแต่งผ่านการตัดเย็บและการแปรรูปร่วม 3) การแปรรูปด้วยการตัดเย็บด้วยการใช้แผ่นเสื่อที่มาจากกระทอและแผ่นได้มาจากการสานด้วยการนำแบบมาวางทับบนเสื่อแล้วทำการตัด จากนั้นจึงนำไปยึดกับแผ่นฟองน้ำเพื่อให้แบบมีความแข็งแรง ปิดทับด้วยผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมด้านในเพื่อปกปิดและทำให้เกิดความสวยงาม เมื่อทำแบบได้ครบทุกชิ้นแล้วจึงนำไปประกอบกันให้เป็นไปตามแบบและรูปทรงที่ออกแบบไว้ และขั้นตอนต่อมาคือการนำหูกกระเป๋าไปประกอบให้เหมาะสมกับลักษณะของแบบกระเป๋า ส่วนขั้นสุดท้ายคือการเก็บรายละเอียดตรวจสอบเศษด้าย และเศษกกด้วยการตัดแต่งให้ลงตัวและสวยงาม

ภาพที่ 5 การทอและหัตถกรรมจากเสื่อกกที่ถูกนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อการสร้างรายได้ให้กับสมาชิกกลุ่ม

2.4 กระบวนการจัดความรู้ภูมิปัญญาด้านการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกก พบว่า มีขั้นตอนดังนี้ 1) ขั้นการบ่งชี้ความรู้ เป็นการระบุรายละเอียดที่ต้องมีการเรียนรู้ เช่น การปลูกต้นกก พื้นที่บ้านที่มีการทอและสาน การย้อมสีและการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ 2) ขั้นการสร้างและแสวงหาความรู้ เป็นการนำเครื่องมือและวิธีการมาใช้ในการสำรวจ ค้นหาความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลผ่านกิจกรรมการเล่าเรื่องและการสะท้อนความรู้สึกนึกคิดและความรู้ออกมา 3) ขั้นการจัดการความรู้ให้เป็นระบบ เป็นการนำความรู้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มมาจัดระเบียบข้อมูล และเรียบเรียงออกมาเป็นเอกสารที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ 4) ขั้นการประมวลและกลั่นกรองความรู้ เป็นการตรวจสอบข้อมูลภูมิปัญญาการปลูกกก การตาก การย้อมสีและการเก็บรักษา ตลอดจนการพิจารณาเสักรกเพื่อการคัดเลือกนำไปสู่การ

แปรรูปผ่านการทอและการสาน 5) ขั้นการเข้าถึงความรู้ เป็นการนำความรู้ที่ออกเผยแพร่ผ่านเอกสารไปยังกลุ่มผู้ทอเสื่อและผู้นำชุมชนได้เข้าใจเนื้อหาและกิจกรรมการทอและงานหัตถกรรมจากเสื่อเพื่อนำไปออกแบบกิจกรรมการอนุรักษ์และการต่อยอดให้กับคนในชุมชนเพื่อการสร้างรายได้ 6) ขั้นการแบ่งปันและการแลกเปลี่ยนความรู้ โดยการจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากคนในบ้านห้วยตาด ซึ่งมีผู้นำการสนทนาสร้างความเข้าใจสำหรับการต่อยอดไปสู่การพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และการสร้างเรื่องราวให้กับผลิตภัณฑ์ และ 7) ขั้นการเรียนรู้ ขั้นการนำความรู้ที่ได้มาพัฒนาเป็นนโยบายให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลและอำเภอเพื่อการต่อยอดและพัฒนาให้การทอและหัตถกรรมจากเสื่อคงอยู่ต่อไป

อย่างไรก็ดี การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอและหัตถกรรมจากเสื่อที่ส่งทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเห็นโอกาสในการเปลี่ยนแปลงด้วยการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบผลิตภัณฑ์จากการทอและหัตถกรรมจากเสื่อที่ให้มีรูปแบบที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ซื้อ

อภิปรายผลการวิจัย

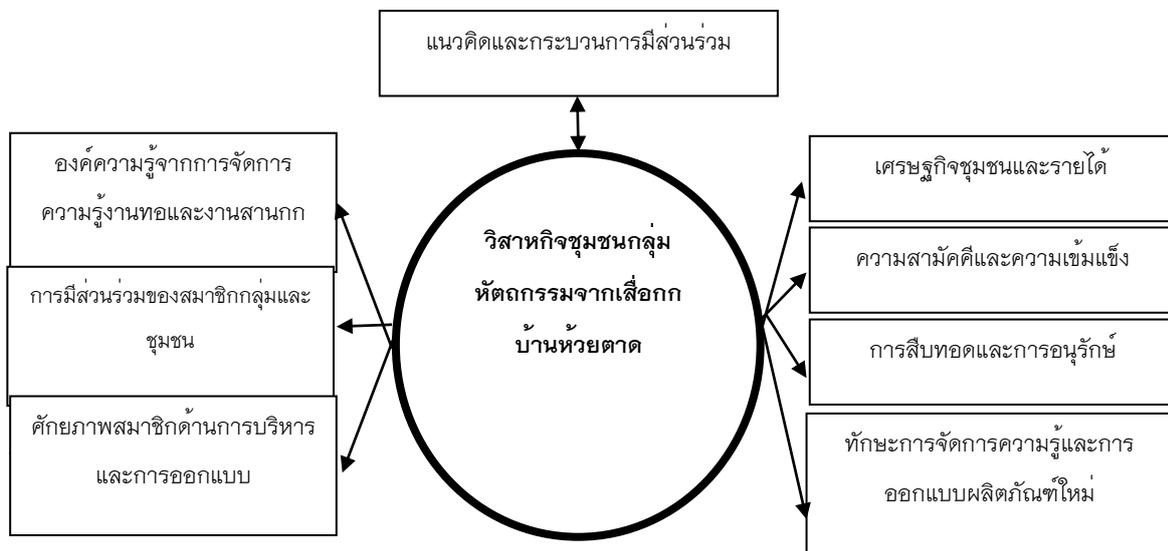
ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า บ้านห้วยตาดเป็นหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอนาดวง ตำบลนาดอกคำ จังหวัดเลย ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม นับถือศาสนาพุทธโดยมีวัดในพื้นที่ 2 วัด คือ วัดถ้ำผาดำ และวัดถ้ำผายา มีงานบุญประจำปีด้วยการใส่บาตรและถวายผ้าป่าให้กับวัดช่วงเดือนเมษายนที่วัดถ้ำผายา มีภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอและหัตถกรรมจากเสื่อที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน จึงตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมจากเสื่อที่บ้านห้วยตาดขึ้น ใช้เวลาว่างในการผลิต ถือว่าเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีความโดดเด่นด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการนำเอาวัตถุดิบในธรรมชาติมาสู่การสร้างผลงานเพื่อการใช้สอยในชีวิตประจำวันและนำออกจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชาวบ้านในชุมชนเห็นคุณค่าและชื่นชมในภูมิปัญญาของตนเองจึงสืบสานและต่อยอดเพื่อการอนุรักษ์ เช่นเดียวกับการเป็นหมู่บ้านที่สงบมีวิถีผูกพันกับการเกษตรกรรมทำให้ชาวบ้านปฏิบัติตนอยู่บนฐานความคิดและความเชื่อในพุทธศาสนาและความเชื่อท้องถิ่น สอดคล้องกับ สุกัญญา ดวงอุปมา และภัทรพร ภาระนาถ (2556) ที่กล่าวว่า การเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทของหมู่บ้านที่สัมพันธ์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นจะช่วยให้ชาวบ้านและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีความเข้าใจในรากเหง้าของตนเองตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามความเป็นวิถีชีวิต วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนโดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอและหัตถกรรมจากเสื่อที่ก่ออ้อมสะท้อนรากเหง้า วิธีการคิดและการแก้ปัญหาจนปรากฏเป็นร่องรอยทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษที่หลงเหลือ ให้คนรุ่นลูกหลานได้ทำการสืบทอดและทำการพัฒนาให้สอดคล้องกับยุคสมัยต่อไป ดังที่ ไทยโรจน์ พวงมณี และคณะ (2566) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวบ้านคิดสร้างขึ้นมาล้วนสื่อสารและแสดงนัยยะเชิงความหมายของช่วงเวลาของสังคม วิธีการดำเนินชีวิต ความคิด ประสบการณ์ คติความเชื่อ และแรงบันดาลใจที่นำมาสร้างผลงาน อย่างไรก็ตาม การจัดการความรู้เพื่อให้รู้และนำไปสู่การพัฒนาจะช่วยทำให้ชาวบ้านได้เห็นถึงการก้าวข้ามและการแสดงอัตลักษณ์ผ่านผลงานที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชัดเจน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า บ้านห้วยตาดมีภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอและหัตถกรรมจากเปลือกกที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยการใช้กกที่ขึ้นเองจำนวนมากในพื้นที่ ชาวบ้านเลือกสรรต้นกกที่มีอายุและความยาวเหมาะสมมาจักเป็นเส้น ตาก ย้อมสีและนำมาทอและสานเป็นผลิตภัณฑ์ บางส่วนของการทอและหัตถกรรมจากเปลือกกได้ถูกนำไปแปรรูปเป็นกระเป๋าหลากหลายรูปแบบและกล่องกระดาษชำระให้มีความทันสมัยตามความต้องการของผู้ซื้อ โดยมีการจำหน่ายให้กับผู้สนใจในจังหวัดเลยและกลุ่มเป้าหมายบนสื่อออนไลน์ ซึ่งกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐมาในจังหวัดเลยมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เป็นเพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอและหัตถกรรมจากเปลือกกล้วนแสดงให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีสภาพเชิงพื้นที่และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน จึงส่งผลต่อการพัฒนาทักษะความสามารถด้านการทอและหัตถกรรมจากเปลือกกให้สูงขึ้น ต่อยอดจากการที่มีการส่งเสริมประสบการณ์มาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ขึ้นมาใหม่นั้น ช่างทอเปลือกกย่อมมีการสอดแทรกแนวคิดและความคิดสร้างสรรค์ลงไปเพื่อให้งานสานและทอเป็นไปตามความต้องการของผู้ซื้อ มีความโดดเด่น และแตกต่าง (กรกฎ จำเนียร และคณะ, 2566) ส่วนกระบวนการจัดการความรู้ในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจและเกิดความตระหนักรู้ในรากเหง้าทางภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่ต้องมีการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง ซึ่งปัจจุบันสภาพทางเศรษฐกิจและสถานการณ์โควิด 19 ส่งผลทำให้ผู้ทอและสานกนกน้อยลง และโอกาสที่จะทำให้อภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอและหัตถกรรมจากเปลือกกจะกลับมาเป็นเช่นเดิม จึงต้องมีการสร้างความเชื่อมั่นต่องานภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าสามารถสร้างรายได้และสามารถช่วยให้การทอและหัตถกรรมจากเปลือกกของชุมชนยังคงอยู่คู่กับบ้านห้วยตาดต่อไป ดังที่ ชูติพงศ์ คงสันเทียะ และคณะ (2566) ที่กล่าวว่า “การจัดการความรู้” เป็นกระบวนการที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่เป็นระบบจนมีองค์ความรู้ที่เป็นชุดเดียวกัน ซึ่งการเข้าใจและการสืบค้นด้วยตนเองจะสามารถช่วยทำให้ภูมิปัญญาการทอเปลือกกยังคงดำรงอยู่และการสืบทอดต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม ผู้เกี่ยวข้องทุกระดับทั้งภาครัฐ เอกชนและคนในชุมชนเองจะต้องร่วมกันสร้างการชื่นชมและการจูงใจให้กับผู้ทอและสานกนกได้กลับมาดำเนินการสร้างสรรค์งานอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับสุกัญญา ดวงอุปมา และภัทรพร ภาระนาถ (2556) ที่กล่าวว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยการจัดการความรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของปราชญ์ท้องถิ่นที่มีความรู้เรื่องราวการทอเปลือกกจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนในประเด็นของที่มาของการทอเปลือก กกระบวนการ รูปแบบ ลักษณะ วัสดุอุปกรณ์ และเงื่อนไขบางประการของช่างทอ กระบวนการหรือจากผู้ที่นำผลิตภัณฑ์ไปใช้ เพื่อช่างทอและสานเปลือกกจะนำความรู้ความเข้าใจในองค์ความรู้มาสู่การพัฒนาทักษะและคุณภาพในการทอและการให้มีมาตรฐาน และมีคุณค่ามากขึ้น ทั้งนี้เพื่อช่วยสร้างความสามัคคีและสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นกับชุมชน เช่นเดียวกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการจัดการความรู้เกี่ยวกับการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ พบว่ากลุ่มนำไปใช้ในการสร้างเรื่องราวสำหรับการขายผลิตภัณฑ์ และใช้ความคิดสร้างสรรค์ต่อยอดผลิตภัณฑ์ใหม่ด้วยการ

ผสมผสานวัสดุใหม่ ๆ ที่หลากหลายเพื่อให้เกิดความสวยงามและความทันสมัยตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายได้ (ปรียศรี พรหมจินดา และ โสมฉาย บุญญานันต์, 2564)

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยพบว่า การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกก บ้านห้วยตาดทำให้วิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมจากเสื่อกกบ้านห้วยตาดมีการสร้างแนวคิดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มและคณะนักวิจัยที่เน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยอาศัยรากเหง้าทางภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมมาผสมผสานกับรูปแบบการออกแบบและผลิตงานการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกก เช่นเดียวกับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาครัฐและเอกชนในพื้นที่และนอกพื้นที่ในการหนุนเสริมผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าและเป็นหนึ่งเดียวของจังหวัดเลย (ภาพที่ 6)

ภาพที่ 6 องค์ความรู้จากการวิจัย

สรุป

การวิจัยครั้งนี้พบว่า การถอดบทเรียนจากการจัดการความรู้จากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มบุคคลที่อยู่ภายในบ้านห้วยตาดที่มีความรู้ฝังลึกอยู่ในตัวเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกก ด้วยการรวบรวมองค์ความรู้อยู่กระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสาร มาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในพื้นที่สามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้บุคลากรที่บ้านห้วยตาดมีศักยภาพเชิงการแข่งขัน จากการดึงข้อมูลออกมาจากตัวบุคคลเพื่อส่งผลต่อการคิดสร้างสรรค์ใหม่เชิงการพัฒนาผลิตภัณฑ์งานทอ

สื่อและงานสานให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ขึ้น เพื่อการจำหน่ายให้กับผู้สนใจและกลุ่มยังผลจากการจัดการความรู้ไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้แตกต่างสำหรับส่งเสริมเข้าร่วมคัสตอมผลิตภัณฑ์ OTOP ด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า พื้นที่บ้านห้วยตาดเป็นพื้นที่มีทุนทางธรรมชาติ ทุนทางปัญญาและทุนทางวัฒนธรรมที่ชัดเจน รวมถึงชุมชนยังมีความรักความผูกพันกับมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกก ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ 1) การพัฒนาและขับเคลื่อนพื้นที่บ้านห้วยตาดให้เป็นพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรม และ 2) การพัฒนาศักยภาพบุคลากรกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้มีทักษะและประสบการณ์ทางการออกแบบสร้างสรรค์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการจัดการความรู้ภูมิปัญญาการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกก ถูกนำเสนออย่างเป็นกระบวนการที่ชัดเจน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชนและสถาบันการศึกษาควรดำเนินการ ดังนี้ 1) นำองค์ความรู้ไปจัดเก็บให้เป็นระบบพร้อมกับการเผยแพร่ให้กับผู้สนใจด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คนทั่วไปสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย 2) มีการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการสร้างความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการทอและการสานให้กับคนในหมู่บ้านและคนอื่น ๆ ในสังคม และ 3) การส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากการทอเสื่อ การสานและการแปรรูปจากเสื่อกกไปสู่การเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ได้มาตรฐาน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผลงานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบองค์ความรู้ที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่มีความรู้ความเข้าใจในทุนทางปัญญาที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล โดยการนำเสนอและการพยายามแสดงความคิดเห็นการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และการนำองค์ความรู้ไปสู่การประยุกต์ใช้ร่วมกับการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่หรือกลุ่มอื่น ๆ โดยต้องให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดีมีคุณค่าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชนที่สามารถสร้างรายได้ผ่านการจำหน่ายและการท่องเที่ยว สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากการทอและหัตถกรรมจากเสื่อกกด้วยการใช้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

เอกสารอ้างอิง

- กรกฎ จำเนียร, เมธาวี จำเนียร, ทองพูล มุขรัรักษ์ และปรีชาพร เกตุแก้ว. (2566). ภูมิปัญญา ความเชื่อ เรื่องเล่าปลาตุกร้า ตำบลเคิ่ง อำเภอชะอวดสู่การสื่อสารการตลาดสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(1), 272–288. สืบค้นจาก https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jmhs1_s/article/view/262136/178601
- กรกฎ แพทย์หลักฟ้า, วิญญณะ ศุภนคร และพีรานุช เลิศวัฒนารักษ์. (2565). ปัจจัยการดำรงอยู่ของเสื่อกกจันทบูร. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 7(3), 1–16. สืบค้นจาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/255652>
- คณาทิพย์ ศรีวะรมย์. (2562). แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้. *วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย*, 1(4), 41–50. สืบค้นจาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JAPDEAT/article/view/250855>
- ชุตติพงศ์ คงสันเทียะ, ระพีพรรณ จันทรสชา, กนิษฐา เรื่องวรรณศักดิ์, ญัฐฐานุช เมฆรา และ จุริรัตน์ ทวยสม. (2566). การจัดการองค์ความรู้เพื่อการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน: การประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมาลัยอีสาน). *วารสารศิลปะและวัฒนธรรมลุ่มน้ำแม่มูล*, 12(1), 1–15. สืบค้นจาก <https://so07.tci-thaijo.org/index.php/acj/article/view/2154>
- ไทยโรจน์ พวงมณี, มาริษา ภิรมย์แทน เดอ เบลล์, จารุวัลย์ รักษ์มณี และ ศชสิทธิ์ เจริญสุข. (2566). กระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านวังอาบข้าง อำเภอเชียงदान จังหวัดเลย. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล*, 6(1), 223–262. สืบค้นจาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/lajournal/article/view/260170/176010>
- สุกัญญา ดวงอุปมา และภัทรพร ภาระนาถ. (2556). การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอเสื่อกก. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 1(3), 195–203. สืบค้นจาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JCDLQ/article/view/134029>
- สุนัย เกิดทับทิม. (2558). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำลูกแป้งข้าวหมากในเขตภาคกลางของประเทศไทย. *Research Journal Phranakhon Rajabhat: Social Sciences and Humanity*, 10(1), 57–75. สืบค้นจาก https://so05.tci-thaijo.org/index.php/PNRU_JHSS/article/view/42136
- พฤทธิพงศ์ ไชยพหล และ อาแว มะแส. (2562). การประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการดำรงชีพในการขับเคลื่อนการพัฒนาสู่ชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาชุมชนศิ่วรง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารพัฒนาสังคม*, 22(1), 48–68. สืบค้นจาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jsd/article/view/241651>
- พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์. (2560). การจัดการความรู้. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 11(23), 79–86. สืบค้นจาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/RJPJ/article/view/171885>

- ลัทธิตักดิ์ ทองเกร็ด และ ชมภูษ หุ่นนาค. (2564). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทำ
น้ำตาลมะพร้าวของชุมชนตำบลบางกระบือ จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารนวัตกรรมธุรกิจ
การจัดการและสังคมศาสตร์*, 2(2), 67–91. สืบค้นจาก [https://so03.tci-thaijo.org
/index.php/jibim/article/view/253111](https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jibim/article/view/253111)
- ปรณัฐ กิจรุ่งเรือง และ อรพิน ศิริสัมพันธ์. (2565). การพัฒนาหลักสูตรพหุวิทยาการและรูปแบบ
การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาชีพเชิงรุกเพื่อส่งเสริมทักษะอาชีพและการเรียนรู้
เชิงผลิตภาพของผู้เรียนในจังหวัดกาญจนบุรี. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์*, 5(2), 739–759. สืบค้นจาก [https://so04.tci-thaijo.org/index.php
/jmhs1_s/article/view/257895](https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jmhs1_s/article/view/257895)
- ปรียศรี พรหมจินดา และ โสมฉาย บุญญานันต์. (2564). การพัฒนาศิลปหัตถกรรมจักสานไทย
ร่วมสมัยของวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมสู่ความยั่งยืน กรณีศึกษาพหุเทศะพื้นที่. *วารสาร
สังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(12), 576–590.
สืบค้นจาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/249141>